

кодекс, одногосно затверджений обома палатами народних представників, своєю першою статтею приписує, щоб в тих випадках, коли правова норма відсутня, суддя мусить винести рішення на підставі правила, яке він встановив би, коли б був законодавцем. Тож у найбільш демократичного і передового європейського народу суддя визнається таким же виразником народної правосвідомості, як і народний представник, покликаний законодавствувати. Усе це засвідчує, що народ з розвинутою правосвідомістю мусить цікавитися і дорожити судом як охоронцем свого правоустрою... У народів із розвинутою правосвідомістю, як, наприклад, у римлян і англійців, за тих же умов, що і в нас, розвивалася гармонійна система неписаного права, а у нас правопорядок залишається все в тому ж незадовільному

стані. Яка правосвідомість нашого суспільства, такий і наш суд» [4, с. 143–145].

Такими є методологічні передумови і головні концептуальні засади вітчизняної психологічної школи права.

Тепер важливо виокремити сфери права в Україні, у яких доцільно використовувати креативні ідеї школи. На нашу думку, такими сферами є: методологія пізнання права, розкриття емотивної природи права, вирішення проблеми антиномій у сфері; права, з одного боку, і легітимізаційної проблеми – іншого; перегляд традиційних концепцій кодифікації права України і розширення кількості його джерел; через урахування новітніх висновків психогенетики, виявлення тенденцій права, дослідження цих сфер утворює фундаментальну перспективу подальших розвідок обраної проблеми.

Список використаної літератури

1. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности / Л. И. Петражицкий. – СПб. : Лань, 2000. – 608 с.
2. Гурвич Г. Д. Философия и социология права : Избранные произведения / Г. Д. Гурвич. – СПб. : Изд. Дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – 848 с.
3. Михайлов П. Е. Проблема права / П. Е. Михайлов // Новые идеи в правоведении. Сб. 4. Философия права и нравственности. – Пг., 1915. – С. 1–87.
4. Кистяковский Б. А. В защиту права / Б. А. Кистяковский // Вехи. Из глубины. – М. : Прогресс, 1991. – С. 122–149.

Надійшла до редколегії 11.07.2011

КОРЧЕВНАЯ Л. А. ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ШКОЛА ПРАВА И СОВРЕМЕННОСТЬ

Исследованы методологические предпосылки и концептуальные принципы психологической школы права.

KORCHEVNA L. PSYCHOLOGICAL SCHOOL OF LAW AND CONTEMPORANEITY

Methodological pre-conditions and conceptual principles of psychological school of law are researched.

УДК 351.74(430)

О. С. ПРОНЕВИЧ,

кандидат історичних наук, доцент,

вчений секретар Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-СЛУЖБОВИХ ВІДНОСИН У ПОЛІЦІЇ НІМЕЧЧИНИ

З'ясовано специфіку правового регулювання державно-службових відносин у поліції Німеччини. Особливу увагу приділено аналізу правового статусу «чиновників виконавчого органу поліції», форма зайнятості яких містить ознаки службових відносин адміністративно-правового характеру.

Служба в поліції (міліції) є особливим різновидом державної служби. У цьому контексті йдеться про професійну службову діяльність громадян на посадах правоохоронної служби в державних органах, службах і установах, що

реалізують функції захисту прав і свобод людини та громадянина, забезпечення внутрішньої (публічної) безпеки, охорони правопорядку та боротьби зі злочинністю. Працівники поліції (міліції) як категорія мілітаризованих

державних службовців наділені особливим правовим статусом.

Однією з важливих передумов удосконалення правового регулювання державно-службових відносин в органах внутрішніх справ України є урахування позитивного зарубіжного досвіду поліцейського будівництва. Особлива увага має приділятися аналізу напрацювань країн, які мають глибокі традиції право- та державогенези. До їх кола, безперечно, належить Федеративна Республіка Німеччина, де сформувалися апробовані підходи до визначення правового статусу працівників поліції. Зважаючи на відсутність у вітчизняній адміністративно-правовій науці усталеної традиції дослідження зарубіжних підходів до правового регулювання проходження державної служби в органах охорони правопорядку, вважаємо доцільним з'ясувати специфіку правового регулювання державно-службових відносин у поліції Німеччини.

За чисельністю персоналу поліція традиційно посідає одне з провідних місць серед органів виконавчої влади Німеччини. Персонал поліції перебуває на публічній службі (категорія «державна служба» в німецькому праві відсутня), що визначається як професійна діяльність, яка полягає у виконанні суб'єктами публічно-правових функцій в органах державної влади федерації та земель, громадах, інших суб'єктах публічного права [1]. Під формальне визначення публічної служби підпадають чиновники, службовці і робітники. Серцевиною апарату державного управління у Німеччині традиційно є чиновництво, існування якого прямо передбачено пунктами 4–5 ст. 33 Основного закону ФРН від 1949 р. [2]. Чиновником визнається особа, яка на підставі присяги вірності перебуває у державно-службових відносинах із юридичною особою публічного управління та за її дорученням реалізує публічно-правові функції. Саме чиновникам державою делеговано право здійснювати владні повноваження, у тому числі й застосовувати заходи безпосереднього примусу. Право державної служби (чиновницьке право) є підгалуззю права управління (адміністративного права). У федеральному Законі «Про чиновників» чиновництво розглядається як специфічний адміністративно-правовий інститут та окрема категорія публічних службовців [3]. Згідно з німецькою правовою доктриною чиновник розглядається як слуга, орган і представник держави, втілювач її ідеї. За правовим статусом чиновники суттєво відрізняються від службовців, що працюють за наймом, а тому категорії

«чиновник» та «службовець» не ототожнюються. Особливо наголошується, що «чиновницькі» відносини є видом публічно-правових відносин, де однією стороною є чиновник, а іншою – держава, федерація, земля, інші установи публічного характеру (за винятком релігійних об'єднань). Натомість службовці і робітники перебувають у приватноправових відносинах. Якщо зі службовцями і робітниками укладається трудовий договір про вступ на службу, то чиновники призначаються шляхом видання акта призначення. Трудовий договір може бути розірваний, а чиновники призначаються довічно. Оплатою праці чиновників є встановлене грошове утримання, а праця службовців і робітників оплачується відповідно до тарифної угоди. Чиновникам призначається державна пенсія, а службовці і робітники отримують пенсію на підставі договору про соціальне страхування [4, с. 117–118].

Правовий статус чиновників Федерального відомства кримінальної поліції, федеральної поліції, поліції готовності та поліції німецького бундестагу визначено нормами Закону «Про регулювання правовідносин чиновників виконавчого органу поліції федерації» від 19 липня 1960 р. Відповідно до п. 1 § 1 вказаного Закону «чиновники виконавчого органу поліції є чиновниками, правомочними виконувати поліцейські завдання і застосовувати безпосередній примус» [4]. Чиновники поліції земель наділені тотожним статусом. Згідно з § 7 федерального Закону «Про чиновників» кандидати на заміщення чиновницьких посад повинні бути німцями у сенсі ст. 116 Основного закону ФРН, прийняти присягу щодо готовності захищати вільний демократичний лад (гарантія політичної благонадійності) та мати необхідну професійну підготовку. Даним Законом передбачено поділ чиновників на 16 категорій, об'єднаних у чотири групи рангів, а саме:

– нижчий ранг – чиновники категорій А1–А5 (допоміжно-технічний персонал). До служби на нижчому рівні допускаються особи, які успішно закінчили народну школу та пройшли підготовчу службу;

– середній ранг – чиновники категорій А6–А9 (урядові секретарі, обер-секретарі). До служби на середньому рівні допускаються особи, які успішно закінчили народну школу, пройшли службову (відомчу) підготовку упродовж року і склали спеціальний іспит для зарахування на посаду середнього рівня;

– старший ранг – чиновники категорій А10–А13, віднесені до вищих чинів 1-го ступеня (урядові інспектори). До служби на цьому рівні

допускаються особи, які успішно закінчили середню школу, пройшли трирічну спеціальну (відомчу) підготовку та склали відповідний іспит;

– вищий ранг – чиновники категорій A14–A16, віднесені до вищих чинів 2-го ступеня (вищі урядові радники). До служби на цьому рівні допускаються особи з вищою освітою, які склали перший державний іспит, пройшли спеціальну фахову підготовку упродовж двох років і склали другий іспит [5].

Отже, критеріями поділу на чотири групи рангів є: освітній рівень чиновника; систематичне проходження курсів підвищення професійної кваліфікації за умови успішного складання державного іспиту за результатами навчання; проходження випробувального терміну перед остаточним призначенням; складання іспиту для чиновників, які переходять до групи вищого рівня.

Відповідно до федерального Закону «Про чиновників» чиновник повинен служити усьому народу, зобов'язаний виконувати свої обов'язки «справедливо і неупереджено», керуючись інтересами суспільного благополуччя, а у своїх діях виявляти прихильність до основ вільного демократичного ладу та виступати на його захист. У Федеративній Республіці Німеччина не встановлено прямих вимог щодо «деполітизації» або «департизації» чиновництва, що зумовлено специфікою німецької конституційно-правової доктрини, яка ґрунтується на постулаті щодо неможливості директивного закріплення повної неучасті чиновників у політичній діяльності, оскільки будь-яка подібна спроба порушила б конституційний принцип рівноправності громадян. Будучи автономною структурою з чітко визначеним правовим статусом, чиновництво водночас є частиною суспільства, що прагне до участі у визначенні пріоритетів суспільного розвитку. Як наслідок, чиновникам надано виборче право та право членства у профспілках.

Екстраполоючи вищевикладене на чиновників поліції, зазначимо, що суспільство від чиновників поліції очікує безумовного дотримання політичного нейтралітету у службовій діяльності. Відповідно до закріплених у чинному німецькому законодавстві засад публічної служби політичні погляди поліцейських не можуть суперечити конституційному принципу верховенства права. Обмежувальним чинником є також деонтологічні норми, що передбачають обов'язкове дотримання особовим складом поліції Федеративної Республіки Німеччина демократичних цінностей і спрямова-

ність на захист громадянських прав і свобод. Дотримання вимог деідеологізації поліції забезпечується шляхом створення збалансованого механізму нагляду та зовнішнього і внутрішнього контролю за діяльністю поліції.

Чиновники поліції наділені статусом посадових осіб. У розділі 28 Особливої частини Кримінального кодексу Федеративної Республіки Німеччина посадовою особою визнано того, «хто, відповідно до німецького права: а) є чиновником або суддею; б) перебуває в інших публічно-правових відносинах або в) іншим чином покликаний виконувати завдання публічного управління при будь-якому органі влади чи іншій установі або за його дорученням» [6]. Вищими посадовими особами німецької поліції є федеральний міністр внутрішніх справ, якому безпосередньо підпорядковані федеральні поліцейські відомства, а також земельні міністри (сенатори) внутрішніх справ, уповноважені на керівництво поліцейськими відомствами суб'єктів федерації. Водночас зазначимо, що вищі посадові особи німецької поліції належать до категорії так званих «політичних чиновників», які репрезентують політичні сили, що прийшли до влади внаслідок виборів, отримали право формування уряду та реалізації положень політичної програми. У разі втрати довіри в електораті та, як наслідок, поразки на виборах політичної сили, «політичні чиновники» підлягають ротатії. До «політичних чиновників» також належать державні секретарі федерального Міністерства внутрішніх справ, керівники відділів у вищеназваному центральному органі виконавчої влади, керівники вищого рівня в земельних міністерствах (сенатах) внутрішніх справ.

Єдність публічної служби в поліції суб'єктів німецької федерації забезпечується загальною для усіх чиновників системою звань, уніфікованими правилами проходження служби, встановленими правами, обов'язками, обмеженнями і гарантіями, пенсійним забезпеченням, оплатою праці, загальною системою підготовки кадрів, контролю компетентності, профілактики правопорушень і боротьби з корупцією. Сучасна німецька правова доктрина ґрунтується на постулаті щодо несуперечливості єдності засад публічної служби конституційному принципу федералізму. Як наслідок, в усіх суб'єктах німецької федерації ствердився уніфікований поділ чиновників органів поліції. Чиновники поліції належать до трьох рангів, а саме: середній начальницький склад – близько 80 % чиновників поліції; старший

начальницький склад – близько 19 % чиновників поліції; вищий начальницький склад – близько 1 % чиновників поліції.

Загалом персонал організаційних одиниць німецької поліції складається з чиновників виконавчого органу поліції (Polizeivollzugsbeamte), цивільних службовців (Angestellte) і робітників (Arbeiter). Федеральні поліцейські відомства мають порівняно невеликий штат, що об'єктивно зумовлено специфікою вирішуваних ними завдань. Зокрема, чисельність персоналу Федерального відомства кримінальної поліції становить понад 5,5 тис. осіб, третина з яких є цивільними службовцями. Це відомство торкнулася тенденція фемінізації поліції, внаслідок чого питома вага жінок серед персоналу становить близько 36 %. У федеральній поліції Німеччини зайнято близько 40 тис. осіб, з них 30 тис. є атестованими працівниками, які задіяні у таких службових сферах: 21 тис. осіб забезпечує безпеку кордону, на залізниці, аеропортах і морських портах; 6 тис. осіб входять до складу чергових мобільних загонів поліції готовності; 3 тис. осіб проходять службу у складі спеціальних підрозділів (групи по боротьбі з тероризмом GSG-9, авіаційної служби, центрального офісу інформації та комунікації тощо). Близько 6,8 тис. цивільних службовців федеральної поліції залучено до реалізації адміністративних і допоміжних функцій, а 2 тис. осіб становить персонал своєрідного аналога Служби імміграції і митниці США – Індивідуальної служби, що займається питаннями імміграції та індивідуального прикордонного контролю. Чисельність поліції суб'єктів федерації не є однаковою, оскільки визначається залежно від кількості населення землі, розміру території, специфіки криміногенної ситуації, наближеності до магістральних напрямів міграційних потоків. Чисельність персоналу поліції окремих федеральних земель виглядає таким чином: Північний Рейн-Вестфалія – 50 тис. осіб, Баварія – 37,5 тис. осіб, Баден-Вюртемберг – 31,8 тис. осіб, Берлін – 22 тис. осіб, Бранденбург – 9 тис. осіб, Гамбург – 9,748 осіб, Бремен – 2,55 тис. осіб, Гессен – 18 тис. осіб, Нижня Саксонія – 23 тис. осіб, Рейнланд-Пфальц – 7,2 тис. осіб, Саарланд – 3 тис. осіб, Саксонія-Анхальт – 8 тис. осіб, Шлезвіг-Гольштайн – 6 тис. осіб, Тюрінгія – 7 тис. осіб. Аксіоматично, що в структурі персоналу поліцейських відомств земель переважають чиновники виконавчого органу поліції (зокрема у Баварії їх нараховується 31,5 тис., у Баден-Вюртемберзі – 24,6 тис., а у Гессені – 15,5 тис.). Цивільні службовці заміщують по-

сади, що потребують високої кваліфікації, і залучаються до виконання окремих завдань (наприклад у сфері нагляду за дорожнім рухом, караульної та охоронної служби, проведення аналітичних досліджень та експертиз тощо).

Форма зайнятості атестованого персоналу поліції Німеччини не охоплюється поняттям «трудова правовідносина», оскільки містить ознаки службових відносин адміністративно-правового характеру, яким властива диспозиційність (передбачена нормативно-правовими актами службова субординація, обмеженість у можливості реалізації окремих громадянських прав, можливість надурочної роботи і проходження служби поза місцем постійного проживання тощо). Служба в поліції передбачає відповідність особового складу загальним для державних (публічних) службовців вимогам і накладає на особовий склад додаткові обов'язки і обмеження, що закріплені у таких принципах: ієрархічної побудови поліції та підпорядкування персоналу вищестоящому начальникові; неможливості суміщення служби в поліції з іншою оплачуваною працею (виняток може становити робота у сфері науки, мистецтва та літератури); особистої неупередженості; нерозголошення службової таємниці; обмеження на участь у політичному житті суспільства.

Наголосимо, що німецьким законодавством передбачена можливість рекрутування на службу до поліції громадян держав – членів Європейського Союзу, а у виняткових випадках («якщо існує нагальний службовий інтерес») навіть здійснюється набір громадян інших держав. Водночас останнім часом поліція проводить цілеспрямовану роботу з метою залучення до своїх лав представників іммігрантського середовища, які ще не набули громадянства Німеччини. Так, при проведенні профорієнтаційної роботи Поліцейською академією Нижньої Саксонії особливо наголошується на зацікавленості у залученні на службу вихідців з інших країн, включаючи й країни колишнього Радянського Союзу. У 2009 р. на навчання до Поліцейської академії Нижньої Саксонії було зараховано 700 осіб, з яких 64 особи репрезентували окремі національні діаспори (11 осіб – вихідці з Польщі, 10 – з Казахстану, 6 – з Російської Федерації, 5 – з Туреччини тощо). Залучення осіб різного етнічного походження пояснюється поліетнічною структурою німецького суспільства та необхідністю адекватного реагування на конфліктні ситуації, що можуть виникати в анклавних компактних проживання представників окремих етнічних груп. За загальним переконанням, із подібними завданнями найбільш якісно можуть

упоратися поліцейські – вихідці з цього середовища, які розуміються на ментальності та культурі місцевого населення, є носіями мови, мають спеціальну підготовку локалізації конфліктів. Служба в поліції є привабливою для представників етнічних меншин, які отримують гарантоване працевлаштування, перспективу набуття статусу чиновника, достатньо високий рівень грошового забезпечення тощо.

Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що своєрідність правового статусу німецьких поліцейських полягає в їх належності до «чиновників виконавчого органу поліції» (публічних

службовців). Характерно, що кандидати на заміщення чиновницьких посад у німецькій поліції повинні відповідати як загальним вимогам до чиновників, так і спеціальним вимогам, що висуваються до особового складу поліції, функціонально орієнтованого на виконання широкого спектру завдань у сфері публічної безпеки. Особливість німецького законодавства також полягає в закріпленні можливості рекрутування на службу до поліції громадян держав – членів Європейського Союзу, а у виняткових випадках здійснювати набір громадян інших держав.

Список використаної літератури

1. Peters C. Das Dienstrecht des Bundes nach der Föderalismusreform / C. Peters // Recht im Amt. – 2008. – Nr. 3. – S. 97.
2. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 // Bundesgesetzblatt. – 1949. – S. 1.
3. Bundesbeamtengesetz (BBG) vom 14. Juli 1953 // Bundesgesetzblatt. – 2009. – Teil I. – S. 160.
4. Административное право зарубежных стран : учеб. пособие / под ред. Козырина А. Н. – М. : СПАРТАК, 1996. – 229 с.
5. Gesetz zur Regelung der Rechtsverhältnisse der Polizeivollzugsbeamten des Bundes (Bundespolizeibeamtenengesetz – BPolBG) vom 3. Juni 1976 // Bundesgesetzblatt. – 1976. – Teil I. – S. 1357.
6. Strafgesetzbuch vom 15. Mai 1871 // Reichsgesetzblatt. – 1871. – S. 127.

Надійшла до редколегії 12.08.2011

ПРОНЕВИЧ А. С. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННО-СЛУЖЕБНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ПОЛИЦИИ ГЕРМАНИИ

Определена специфика правового регулирования государственно-служебных отношений в полиции Германии. Особое внимание уделено анализу правового статуса «чиновников исполнительного органа полиции», форма занятости которых признаки служебных отношений административно-правового характера.

PRONEVYCH O. LEGAL REGULATION OF STATE AND OFFICIAL RELATIONS IN GERMAN POLICE

The specific of legal regulation of state and official relations in German police is found out. Particular attention is paid to the analysis of the legal status «officials of the executive body of the police», which form of employment has features of official relations of administrative and legal nature.

УДК 340.0

А. М. ШУЛЬГА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних юридичних дисциплін
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІРА (НЕРЕЛІГІЙНА) ЯК ЕЛЕМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА

Висвітлено значення нерелігійної віри як регулятивного елемента правосвідомості людини, репрезентовано її роль та місце в контексті психологічного механізму дії права.

Метою даної статті є з'ясування значення нерелігійної віри як регулятивного чинника правосвідомості людини, репрезентація її ролі та місця в контексті психологічного механізму дії права, впливу на юридично значущу пове-

дінку особистості як результату певного оцінювання ставлення до норми права.

Загально-психологічна характеристика внутрішньої детермінації правомірної поведінки традиційно являє собою насамперед характеристику